

УДК 27-282"1759":929.645

Володимир КІЦЕЛЮК
(Київ)

**ГЕНЕАЛОГІЯ ПРИКАРПАТСЬКОЇ ШЛЯХТИ.
ГІЛКА ВАСКУЛІВ БЕРЕЗОВСЬКИХ
з XVII – по середину XIX ст.**

У сучасній вітчизняній науці генеалогічні дослідження родів дрібної української шляхти поступово стають одним із пріоритетних напрямків історичних студій. Адже багато знаних і впливових історичних постатей ведуть свій родовід саме від дрібного зем'янства, з тієї великої маси рядової шляхти, що у XV–XX ст. спочатку складала підніжжя пануючої верстви Королівства Польського, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, а пізніше була більшою чи меншою мірою інтегрована до дворянського стану Австрійської та Російської імперій. Українська шляхта Прикарпаття фактично становила окрему соціальну групу, чітко відмежовуючись від інших. Ця доволі замкнута і небагата шляхетська община зберігала свою ідентичність завдяки східному обряду, вживанню у повсякденному житті української мови, міцним родовим традиціям і доволі сильній прив'язаності до своєї землі.

Початки вивчення генеалогії галицької шляхти віднесемо до часу укладення перших польських гербовників¹, але детальні, оперті не на припущення чи усній інформації, а на широкій джерельній базі дослідження почалися щойно із публікацією найстаріших актів земських і гродських судів та коронної метрики у кінці XIX – першій половині XX ст.² Саме тоді побачили світ роботи польських істориків А. Бонєцького, В. Семковича і Л. Виростека³. Тоді ж у 1930 р. вийшла в Записках НТШ монографія Б. Барвінського про рід Конашевичів та у 1939 р. книга М. Голубця “Золота книга українського лицарства”⁴. Однак довший час після того подібні студії не провадилися, а самі вони так і залишилися в зародковому стані. З сучасних досліджень варто згадати фундаментальний доробок по історії та генеалогії шляхти Самбірщини І. Смутка⁵. У 2009 р. побачило світ і дослідження Л. Сливки з історії галицької дрібної шляхти в Австрії та Австро-Угорщині у 1772–1914 рр.⁶, що претендувало на певне узагальнення, однак у контексті генеалогічних досліджень таким на стало. Також варто згадати студії з історії шляхти руського воєводства у XV ст. Ю. Зозуляка⁷ та доробок з історії шляхти Сяноцької землі Я. Лисейка⁸. Заслуговує уваги робота з генеалогії Перемишльської шляхти С. Пашина⁹. З-поміж польських істориків активно займається дослідженням шляхти Галичини К. Слюсарек¹⁰.

Однак більшість такого роду студій не претендують на всеохоплюваність та комплексність. На нашу думку розв'язати багато завдань, що стоять перед дослідниками, можна було б не лише шляхом індуктивного аналізу окремих відомостей чи фактів, а й ґрунтовного вивчення генеалогії окремих родів прикарпатської шляхти XVI–XIX ст. В цьому контексті вивчення роду Березовських – одного з найчисельніших з поміж інших, може дати як розуміння окремих подій місцевої історії, так і доповнити загальну картину становища та місця дрібної шляхти в історії Галичини в цілому.

Говорячи про історіографію роду Березовських, мусимо сказати, що вона здебільшого становить собою поодинокі згадки в різних наукових працях, гербовниках, тощо. Кілька судових епізодів, де фігурують шляхтичі з Березова містяться у XII і XIX томах “Актив гродських і земських”¹¹. У гербовниках А. Бонєцького та С. Урусського подано короткі статті про рід Березовських, де перелічено придомки сімей, які пройшли легітимацію в кінці XVIII – першій половині XIX ст. При цьому С. Урусський вмістив дані про легітимованих представників роду як в Галичині, так і в Подільській і Волинській губерніях Російської імперії¹². В. Семкович в своїй праці подав вивід, здійснений у Галицькому гроді 1636 р. однією з гілок Березовських¹³. Вперше спробу охопити загалом та реконструювати генеалогію Березовських здійснив Л. Виростек скориставшись переважно опублікованими даними гродських і земських судів¹⁴. З вітчизняних істориків часто згадує березівську шляхту у своїх працях В. Грабовецький, в основному в контексті історії торгівлі сіллю та чумакування¹⁵. Деякі статистичні та етнографічні дані про Березовських знаходимо в дослідженні галицької шляхти Л. Сливки¹⁶.

В даному дослідженні ми спробуємо не лише реконструювати історію та генеалогію однієї з гілок шляхтичів Березовських, а саме гілки Васкулів Березовських, на підставі джерельних відомостей, почерпнутих нами із матеріалів галицького гродського суду, але й порівняти інформацію з цих книг із даними легітимаційних документів, представлених шляхтичами у кінця XVIII – на початку XIX ст. Варто зазначити, що характер джерел, а це судові документи, що переважно стосуються різних суперечок, міжусобиць і майнових справ, є визначальним у даному дослідженні. Тобто, говорячи про

XVII–XVIII ст., перед нами фактично історія “війн”, а історія “миру” переважно залишається поза сторінками гродських книг. Також залишається поза увагою якась частка біднішої шляхти, яка не могла спромогтися на затратні судові процеси. Значна кількість документів складалася на місці в самому шляхетському осередку, як-от угоди купівлі чи застави, шлюбні контракти та заповіти, і лише якась частина їх була облятованою в гродських книгах і дійшла до нас. Та попри це, арсенал гродських книг за своїм обсягом та інформативністю залишається унікальним джерелом при вивченні історії прикарпатської шляхти у XVII–XVIII ст.

Васкули Березовські є доволі чисельною гілкою прикарпатської шляхти з Березовів¹⁷. Виводячи своє коріння від Васкула Фіцича Березовського, вони фактично були одним із відгалужень великої родини Фіцичів із села Нижнього Березова. Васкул – це, очевидно, видозміна імені Василь, яке в подальшому почало слугувати патронімічним прізвиськом закріпившись за всіма нащадками.

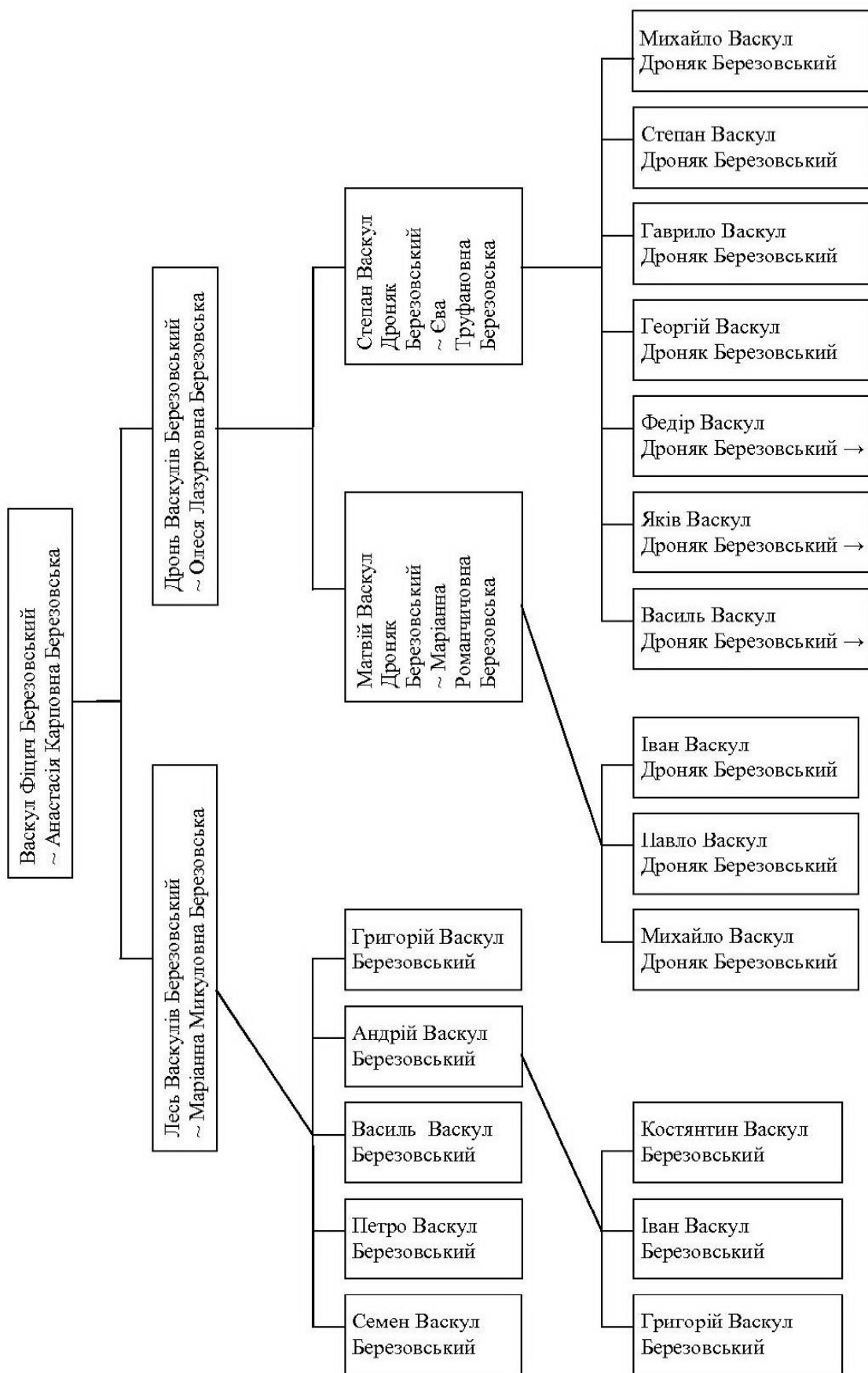
Говорячи про протопласта роду, варто зауважити, що джерела згадують шляхтича Фичу, який разом з іншими шляхтичами з Березова виступав на боці Молдавського воєводи у війні проти поляків і був виправданий польським королем у 1510 р.¹⁸ Від цього Фичі, на нашу думку, і походять Фіцичі Березовські. Безпосередньо про походження шляхетської гілки Васкулів Березовських від Васкула Фіцича розповідають і два документи в книгах Галицького гродського суду. Від них і будемо відштовхуватись розглядаючи генеалогію цієї родини. Так, у 1754 р. у Галицький гродський суд явився Теодор з Фіцичів Васкул Дроняк Березовський і облятував власний родовід, даний і засвідчений шляхтою у Березові. Ось сам текст документу у перекладі з польської мови: “Васкул Фіцич Березовський з Анастасією Карповною Березовською сплодили Леся і Дроня Васкулів Березовських. У свою чергу Лесь з Маріанною Березовською сплодили Семена, Петра, Василя і Андрія; а Дронь Васкуляк Березовський з Олесею або інакше Олександрою Лазурковною Березовською, дідичі частки в Вижньому Березові на бані горішній великій, сплодили Матвія і Степана Васкулів Дроняків по отцю названих Березовських. Маць Васкул Дроняків Березовський з Парасею Романчичовною Березовською сплодили Михайла, Павла і Івана. Степан Васкул Дроняків Березовський з Євою Труфановною Березовською сплодили Василя, Якоба, Теодора, Єжего, Габрієля, Михайла і Стефана. З синів Матвія Михайло неодруженим живе в Березові, Павло і Іван знаходяться у Угорському панстві. З синів Степана – Василь, який з Анною Урбановичовною Березовською сплодили Івана, що помер безпотомним і Степана з Маріанною Лазурковною Березовською нині живучого; Якоб, який з дружиною Євою Романчичовною Березовською сплодили Стефана, Якоба і Петра, нині живучих; Теодор, який з дружиною Анною Чайковською сплотив Василя, Степана і Івана, нині живучих”¹⁹.

Кількома роками пізніше у 1760 р. до того ж Галицького гродського суду явився Георгій Березовський і облятував ще одну генеалогію Васкулів Березовських, засвідчену самими Васкулами Березовськими та іншою шляхтою, що на той час мешкала в Березові. Документ був даний Григору, Єжи, Яну і Костянтину – нащадкам Васкулів Березовських, що емігрували з родинного гнізда. Згідно цього документа “Васкул Фіцич Березовський продав свої дідичні частки в Нижньому Березові Янові Белзецькому Галицькому каштеляну, про що свідчить донація. Син же цього Васкула Фіцича Березовського Олександр Васкул Фіцич Березовський по отцю названий служив у війську при вельможному полковнику Загвойському, а по Калішській баталії²⁰ з коронним гетьманом Потоцьким²¹ залишився у Волощині і там, оженившись і мешкаючи на землі панів Туркулів, сплотив двох синів Андрія і Григора і там же на Волощині помер. А по його смерті сини перебрались у Подільське воєводство і поселились у селі Винятинцях Кам’янецького повіту²² на землях пана Папроцького на чиншу, де вже кількадесят років мешкають. Андрій, сплотивши трьох синів – Григора, Яна і Костянтина, зійшов із цього світу”²³. З документа не зрозуміло, хто такі згадані Єжи та Георгій, який власне й облятував документ у гродському суді. При порівнянні цих двох виводів впадає у вічі й розбіжність інформації про синів Олександра (Леся) Васкула Березовського. Перший документ називає імена чотирьох його синів – Семена, Петра, Василя і Андрія, що народилися від шлюбу з Маріанною Березовською. В той час другий – лише двох: Андрія і Григора. Крім того запис з 1760 р. прямо вказує, що Олександр Васкул Березовський оженився та народив синів на Волощині, тобто не з Березовською.

Маючи ці два досить детальні виводи, спробуємо зіставити їх дані з іншими згадками про Васкулів Березовських, віднайденими нами у галицьких гродських книгах XVIII ст.

Так, у 1703 р. Єжи Васкул Березовський виступає свідком при продажі Єжи Дрогомирецьким свого ґрунту Григорієві Бодруру Березовському²⁴. Того ж року серед інших був оскаржений у гродському суді Андрієм Редькою Голинським за різні збитки і нічний напад на дім та побиття служниці Петраш Васкуляк Березовський²⁵. У 1706 р. Барбара Вольська, вдова Альбрехта Гурського, що на

Родоводи

той час володіла землею у Березові позивала за завдання шкод і побиття слуг (селян) і мельника серед інших Березовських Семена Васкула Березовського²⁶. Очевидно цей же Семен згаданий як приятель Бодругів Березовських у їх суперечці із Орфіняками Урбановичами Березовськими у 1713 р.²⁷ та у 1726 р., у зв'язку з невплатою контрибуції шляхтою Нижнього Березова за 1717 р.²⁸ Далі у 1735 р. Іван Васкул Березовський виступає серед свідків при укладенні у Нижньому Березові боргового зобов'язання на 166 золотих під заставу половини сіножаті званої Припір Якубом Фіщичом Березовським Івану Білавичу Березовському²⁹. На цьому згадки про Васкулів Березовських у Нижньому Березові припиняються. Як бачимо, вони дійсно мешкали там на початку XVIII ст., це співпадає з даними першого виводу, співпадають й імена – Семена, згаданого тричі між 1703 і 1726 рр., і Петра, згаданого у 1703 р. Їх брати Василь та Андрій, про яких знаємо з тексту першого виводу, на сторінки актів не потрапили. Докладно встановити родинні зв'язки з гілкою Васкулів Єжи та Івана Березовських нам наразі не вдалося. Не можна напевно пояснити, чому у Нижньому Березові ця родина в подальшому не згадується в актах: чи то вона не дала нащадків по чоловічій лінії, чи то повністю емігрувала з родинного гнізда. Залишається фактом лишень те, що у 1788 р. у Нижньому Березові Йосифінська метрика не зафіксувала ні одного Васкула.

Інакше виглядає ситуація з нащадками Дроня Васкула у с. Вижньому Березові. Починаючи з 1726 р. вони систематично з'являються на сторінках гродських актів. Дронь і його сім'я осіла на так званій “Старій бані”³⁰ на землях, що, мабуть, успадкувала його дружина, і з плином часу його нащадки сформують тут у Бані Березівській одну з найчисельніших шляхетських родин. В свою чергу онук Дроня Якcob, одружившись на шляхтянці Єві з Романчичів Березовських, переселився у Вижній Березів і осів серед Романчичів, з якими відтоді тісно переплетена доля вижньоберезівських Васкулів Березовських. За матеріалами гродських книг вимальовується кілька основних сюжетів історії цього відгалуження березівської шляхти у XVIII ст. Розглянемо їх у хронологічному порядку.

Перший з них – це конфлікт пов'язаний зі смертю Марії Березовської, дружини Матвія Дроняка Березовського, і причетністю до неї березівських євреїв-орендарів. Він тривав з 1708 по 1729 р. Орендар корчми єврей Маєр Абрамович 1 лютого 1726 р. облятував у Галицькому гроді квит (розписку), даний у 1708 р. Михайлом Романчуком (Романчичем) і Мацем Дроняком Березовськими, орендарям пана Стшатковського, євреям Мошкові і Маєрові про те, що вони, Березовські, не мають жодних претензій до орендарів з приводу смерті Марії Березовської, дружини Матвія Дроняка Березовського. З документа випливає, що цим євреям нібито спочатку закидали вину у смерті дружини Матвія, але пізніше було проведено розслідування та їх виправдали (або ж їхня причетність до цієї смерті не була встановлена)³¹. Та як видно з подальших подій, конфлікт затягнувся на десятиліття, бо тоді ж Маєр Абрамович подав у суді скаргу на Михайла, Павла, Івана і Катерину Дроняків Березовських, дітей Матвія Дроняка та Марії, і на їх опікуна Теодора Романчича Березовського з приводу несправедливих звинувачень на його адресу, незважаючи на давній квит, агресивних настроїв всього дому Березовських і тяжке побиття, що мало не спричинило смерть заявника³². До цієї судової тяганини в березні 1726 р. долучились Якcob Васкул Березовський, що доводився двоюрідним братом Михайлові Васкулу Березовському, та його дружина Єва, котра походила з родини Романчичів і була, очевидно, близькою родичкою позваного Федора Романчича Березовського. Вони заявили, що Федір Романчич Березовський за відсутності господаря ввірвався зі зброєю у будинок Васкула, побив господиню, перевернув діжку з сироваткою, налякав весь дім, а на вулиці несподівано з палицею напав на якихось будівників³³.

Невдовзі 5 квітня 1726 р. Михайло Дроняк Березовський, син Маця Дроняка Березовського і Маріанни Романчук (Романчич) Березовської, від свого імені та імені братів Павла й Івана, що на той час перебували в Угорщині, а також сестри Катерини, підписав ще один квит тому ж Маєрові Абрамовичеві на те, що надалі “на вічні часи” ніяких претензій вони до орендаря не матимуть і переслідувати його не будуть. При цьому було вказано, що ворожнечу розпалювали Теодор (Федір) та Андрій Романчата Березовські, родичі Марії Березовської, матері Михайла³⁴. При нагоді додамо, що надалі нащадки Матвія Дроняка у актах не згадуються аж до 1754 р., коли було укладено вищенаведений вивід. Як бачимо з нього, Павло і Іван – двоє братів Михайла Дроняка, так і залишилися в Угорщині; сестра Катерина одружилась із Степаном Скільським, а сам Михайло, як було згадано, жив неодруженим у Березові.

Сам же конфлікт відновився через три роки. 5 лютого 1729 р. Іван Томич, Федір Малкович і Якcob Дроняк Березовські оскаржили в суді Андрія і Федора Романчичів Березовських в тому, що їх батько Михайло Романчич украв якісь церковні приналежності, у Степана Скільського – свиню, у Арсеника Березовського – багато одяжі, у Василихи Петруньової – туніку і полотно, що вимокало в

цей час, у Прокопія Малковича – дві вівці, а сам Андрій Романчич Березовський на дорозі біля села Незвища взяв 20 талерів у Миколи Томича Березовського, сина заявника, а потім віддавши тільки частину від цієї суми, підробив розписку про нібито повне повернення грошей. В скарзі йшла мова й про те, що Федір Романчич Березовський намовляв і неправдиво інформував Михайла Дроняка Березовського стосовно причини смерті його матері, звинувачуючи в цьому єврея Маєра Друка (Абрамовича)³⁵. Сам же Теодор Романчич заявив в суді, що позивачі підіслали до його двору людей з палицями і сокирами, хотіли забрати в нього коня, домовились з невірним Маєром Друком та, нібито, взяли викуп за голову Романчичової³⁶. Із цієї кількості деталей годі виявити справжню причину ворожнечі, але, очевидно, обидві сторони, перебуваючи в близьких родинних зв'язках, могли претендувати на яесь майно чи землі, що залишились по небіжці Марії Романчич Березовській. Зрештою, вони могли надіятися й на запис маєтків від неодруженого Михайла Васкула Березовського.

Другий сюжет – судові позови баня-березівської родини Васкулів Березовських. Так, у 1736 р. адміністратор Березова Іван Нагорецький і парох Бані-Березівської Василь Макогонюк подали скаргу на Георгія Дроняка Березовського, що той “з причини смерті коня” присвоїв собі вола скаржників вартістю сім талерів, використовує його і на їх вимогу не віддає³⁷.

У 1740 р. Георгій, Семен і їх двоюрідний брат Іван Лазаровичі Березовські скаржилися на Федора і Георгія Дроняків Березовських, що ті захопили і привласнили соляне джерело на землі позивачів у Вижньому Березові³⁸. Того ж року брати Георгій, Григорій, Федір, Іван, Семен, Михайло і Якоб Березовські (очевидно все ті ж Лазаровичі) викликали до суду за привласнення землі і вживання доходу з неї Якоба, Теодора і Георгія Дроняків Березовських³⁹. Очевидно, що сперечалися за землі, які розташовані в Бані Березівській, і Васкули могли претендувати на них, як на спадок по своїй матері чи то бабусі. Так чи інакше, в подальшому цим двом родам – Васкулам і Лазаровичам Березовським судилося, живучи по сусідству, становити більшу частину шляхетського населення Бані-Березівської.

У 1747 р. у баня-березівських Васкулів зав'язався інший спір із сохачевським каштеляном Андрієм Христофором Мержеєвським⁴⁰, власником земельних часток у Березові, та його людьми. Цього року Георгій Васкул Березовський і Теодор Васкул Березовський з дружиною Анною Чайковською і сином Василем двічі протестують проти Андрія Раковського, адміністратора Березова, Розвадовського – адміністратора міста Гвіздця, та інших слуг та козаків пана Мержеєвського за напад на їх дім, побиття і завдання ран⁴¹. Йшлося, очевидно, про земельний конфлікт, оскільки частки Васкулів межували з володіннями магната Мержеєвського. У документі згадується Вижній Березів, а це, на нашу думку, свідчить про те, що Васкули-Дроняки Березовські вважали себе мешканцями Вижнього Березова, тоді як до приходу баня-березівської церкви належали, мабуть, селяни-кріпаки.

Через деякий час Васкули відповіли нападом на напад. У 1750 р. Якоб Соболевський субделегат гродський галицький від імені Андрія Раковського губернатора (управителя) володін Мержеєвського у Березові та якийсь військовий слуга Франциск Франк скаржились на Теодора Дроняка, його сина Василя і брата Георгія, що ті, прибувши до соляної бані, яка зі слів скаржників належала магнату Мержеєвському, з сокирами та іншою зброєю, непристойними словами обзивали Раковського і Франка, а потім першого з них вдарили сокирою по руці та поранили так, що переламали кістку⁴². Через рік в 1751 р. брати Теодор, Якоб і Георгій⁴³ Васкуляки Березовські знову скаржились на Мержеєвського з приводу різного свавілля з боку Раковського у Бані-Березівській, а далі в тому ж році вже вся шляхта Вижнього Березова почала судовий процес із вищезгаданим магнатом Мержеєвським, навівши як доказ своїх прав на ці землі привілей короля Владислава II⁴⁴.

Третій сюжет пов'язаний із участю Якоба Васкула Березовського у справах родини Романчичів. Ця сім'я відзначалась своєю войовничістю та в 1740-х рр. часто діяла спільно із Бодругами Березовськими, аж поки у 1750 р. між ними стався якийсь конфлікт. У його ході Андрієм Бодругом Березовським був убитий Петро Романчич Фолосул Березовський. Якоб Васкул Березовський, як швагро Романчичів, часто виступав на їх стороні. Ще 1739 р. Єва з дому Романчичівна Березовська з своїм чоловіком Якобом Дроняком Березовським квітували Якова і Анастасію Зубків Березовських з приводу запису на їх користь землі їх дідом Якобом Романчичем Березовським. Єва, отже, була близькою родичкою Якоба Романчича Березовського⁴⁵.

4 квітня 1742 р. Симчичі Березовські у суді скаржились на Олексу Романчича, Якоба Дроняка Березовських та інших, за напад із зброєю на їхній двір у понеділок на другий день Великодня 1742 р. Зі слів Симчичів нападники вивели зі стайні шість волів, п'ять корів і одне теля, а потім напали на будинок, увірвалися всередину, розбили скриню та вибрали звідти 10 талерів грошей і одяг, після чого Василя Симчича і його зятя Геніка витягли за волосся з дому і побили обухом сокири. Дісталось і

дружині та сином Симчича, з шиї дочки зірвали коралі, частково понищили, а частково забрали хатне начиння – миски, глечики, ложки та інше, після чого зв'язали хатніх і втекли⁴⁶.

Місяцем пізніше (2 травня 1742 р.) вже Андрій і Іван Бодруги та Дроняк Березовські скаржились на Симчичів та інших шляхтичів. Йшлося про те, що коли Андрій Бодруг продавав на Поділлі сіль, Симчичі напали на його дім, пограбували, побили дружину і молодшого сина Григорія, забрали корову вартістю 7 талерів, також викрали готівкою 400 золотих і різного рухомого майна на 150 золотих, відвізши скрині до себе додому, там це все поділили між собою. Звинувачені нібито відмовились віддати награбоване та відшкодувати втрати⁴⁷. Чи розгорталась подія саме таким чином, як подали Дроняки – не відомо, оскільки уже 26 числа того місяця звинувачені Симчичі репротестують Романчичів, Дроняка та Бодругів Березовських, не визнають вчинення завданих збитків, вважають незаконними вимоги останніх та в свою чергу звинувачують їх у крадіжці шістьох волів⁴⁸. На цьому відомості про цей конфлікт у судових матеріалах обриваються.

У 1744 р. зав'язується інший конфлікт, де Березовські, а серед них Яков Васкул, судячи з усього, діють як найманці великою озброєною групою. 12 січня нижньоберезівські землевласники шляхтичі Михайло Гурський, Іван Катинський і Антоній Кендзерський звинуватили у суді овруцького стольника Антонія Сокольницького, шляхтичів Романчича, Дроняка і Бодругів Березовських та інших, що ті з криками напали на соляну баню Гнилицьку, порубали цімбрини, а пані Катинську, незважаючи на її слабкий стан, повалили на землю, побили і закривавили. Було сильно побито й Михайла Гурського. При цьому Сокольницький ніби-то казав: “забийте насмерть їх, я заплачу”. Побиті залишились напівживими. Киями відлупцювали також і робітників зваричів Гриня Головегу і Степана Сливяна; віз із сіллю порубали, а саму сіль розсипали, після чого зловмисники напали на двір шляхтичів Катинських, що був побудований біля бані, налякали дітей, забрали двох коней вартістю близько 60 золотих угорських, зерно та різне рухоме майно, реєстр якого було представлено суду. Все це нібито відбулося за згоди шляхтичів Івана старшого і Івана молодшого Малютенків Березовських і Андрія Раковського, що були на боці пана Сокольницького. Заяву позивачів потвердив і возний, котрий у своїй реляції вказав факт побиття у своєму домі в Нижньому Березові Катинської і Гурського, зазначив, що двір в Гнилиці понищений – вікна вибрані, лави і двері порубані, піч вибита, у вежі Серелуській працюючий Сливян теж побитий⁴⁹.

У 1746 р. калуський лісничий Іван Завадський звинуватив Олександра Романчича і Якова Васкула Березовських у тому, що ті спочатку уклали з селянином Іваном Гурняком угоду про поділ соляної криниці (джерела), та після того, як її на вказаному місці не було відшукано, взяли з Гурняка один талер та випалене вапно, але не відшкодувавши собі повної суми, на дорозі у невинної людини – калуського селянина Степана Каратника – відібрали коня вартістю 10 талерів⁵⁰.

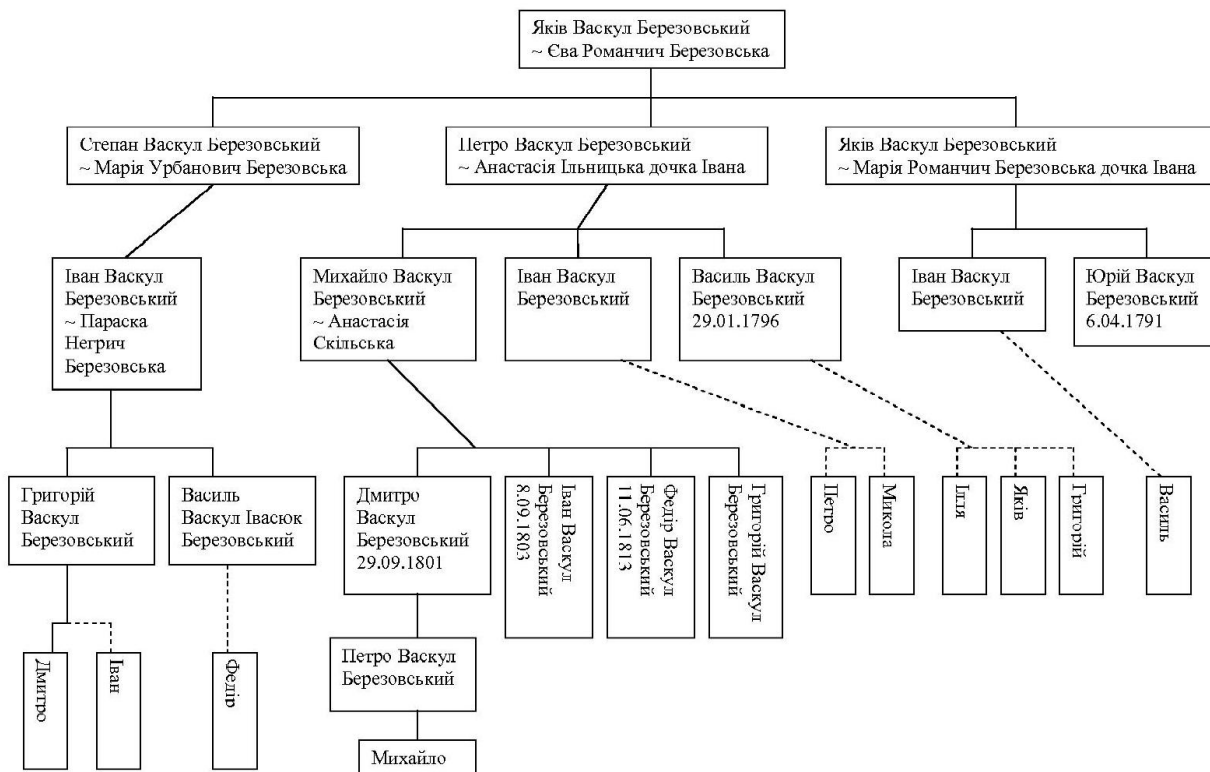
У 1748 р. Яков Васкул виступає як близький приятель і свідок зі сторони Романчичів при записі дочці Михайла Романчича Маріанні і її чоловікові Івану Ільницькому земель, що залишились по її батькові⁵¹. У 1751 р. Яков Васкул Дроняк Березовський незмінно виступає на боці вдови по Петру Романчичу Березовському під час довгого судового процесу з Бодругами Березовськими з приводу вбивства її чоловіка⁵².

Тож, як бачимо, щодо вижньо- і бая-березівських Васкулів дані атестацій загалом узгоджуються з іншими згадками про них у гродських книгах. Єдине, що окрім трьох синів Степана Васкула Дроняка Березовського, а саме – Василя, Якова і Теодора, інші названі у виводі більше на сторінках документів не згадуються.

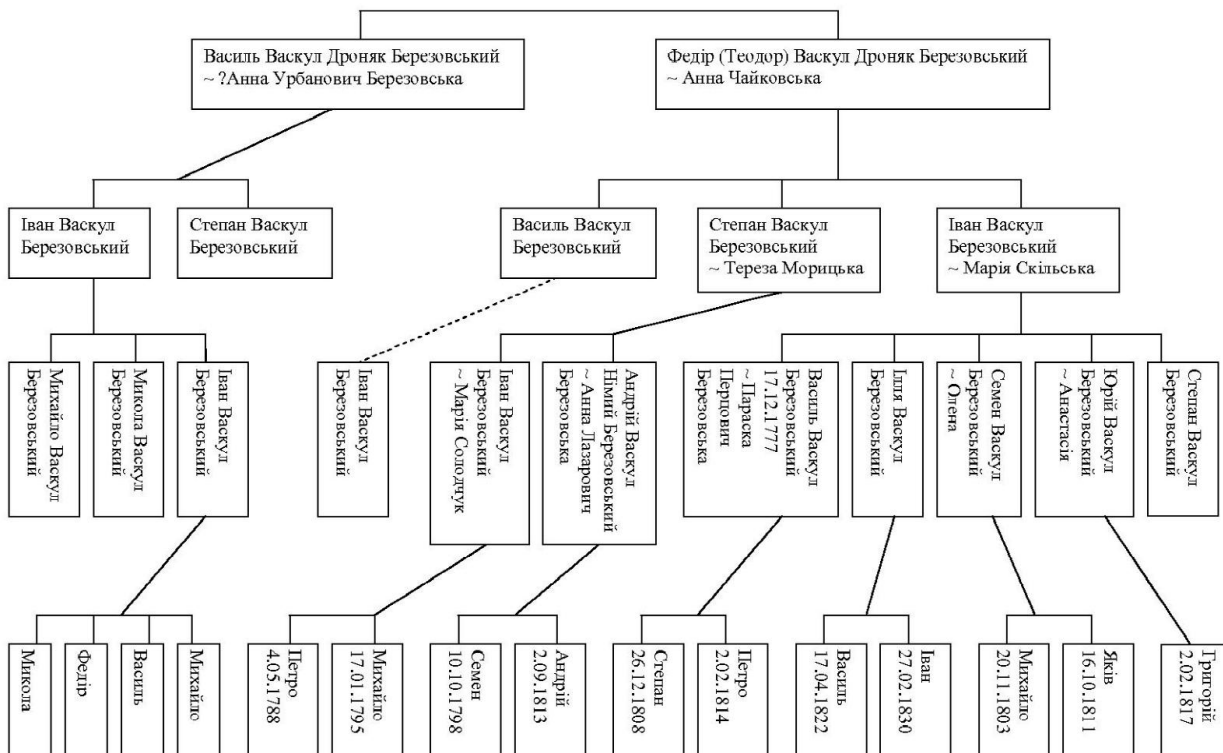
У подальшому генеалогія цього роду кінця XVIII – першої половини XIX ст. добре прослідковується завдяки збереженим легітимаційним документам. Так, у 1780-х рр. пройшли нобілітацію п'ять сімей Васкулів Березовських, що налічували в той час 9 дорослих осіб чоловічої статі. З Вижнього Березова це було троє братів Степан, Яків і Петро⁵³. При цьому у записах очевидно було допущено помилку, бо вказувалось, що вони є дітьми Якова Васкула Березовського і Єви Романчич Березовської та внуками теж Якова Васкула Березовського і Єви Романчич Березовської. Тоді, як з виводів знаємо, що вони були онуками Степана Васкула Дроняка Березовського. Із пізніших даних дізнаємось, що з трьох братів Петро помер близько 1818 р., а Яків у 1834 р. був ще живий та, з його ж слів, мав 90 років. У 1830-х рр. підтвердили своє шляхетство нащадки цих трьох братів⁵⁴. Відомо, що від Якова і Степана походять пізніші відгалуження цієї вижньо-березівської родини – Васкули Сабадюки, Васкули Крепові, Васкули Груздові. На 1820 р. Васкули займали у Вижньому Березові 7 господарств⁵⁵, а у 1860 – уже 12⁵⁶.

Бая-березівська гілка Васкулів була чисельнішою за вижньоберезівську, і при першій легітимації у 1780-х рр. нараховувала близько 6 дорослих осіб чоловічої статі⁵⁷. Згідно Йосифінської метрики у

ВИЖНЬО-БЕРЕЗІВСЬКА ГІЛКА ВАСКУЛІВ-БЕРЕЗОВСЬКИХ

БАНЯ-БЕРЕЗІВСЬКА ГІЛКА ВАСКУЛІВ-БЕРЕЗОВСЬКИХ

1788 р. вони займали 5⁵⁸, а через три десятиліття у 1820 р., згідно Францисканської метрики, – уже 12 господарств⁵⁹. У кінці 1830-х рр. легітимацію баня-березівські Васкули пройшли у складі 25 осіб⁶⁰. При цьому щодо нащадків Василя Васкула Дроняка Березовського дані першого виводу дещо розходяться із пізнішою інформацією із легітимаційної справи. Від Василевого сина Івана, який згідно виводу помер бездітним, за даними легітимаційної справи походять Михайло, Микола і Іван Васкули Березовські.

З легітимаційних справ відома також сім'я Васкулів Іскруків Березовських у селі Вікно, що тепер у Городенківському районі Івано-Франківської обл. У 1833 р. там мешкали Олекса, син Якоба Васкула Березовського, і Федір Іскрук, син Михайла Васкула Березовського, з дітьми Михайлом, Андрієм, Семеном і Дмитром⁶¹. Однак встановити їх родинний зв'язок із березівським стовбуром роду наразі не можливо, хоча можна припустити, що це були нащадки тих Васкулів Березовських, які згідно атестації 1760 р. мешкали на чиншу у селі Винятинцях Кам'янецького повіту.

Проведене дослідження дало змогу реконструювати генеалогію цієї гілки дрібної прикарпатської шляхти з XVII – до середини XIX ст. та виявити її походження, розростання та, фактично, розділення на дві вітки, одна з яких або повністю емігрувала з родового гнізда, або не дала нащадків по чоловічій лінії, а інша, переселившись з Нижнього у Вижній Березів, заснувала там одну з найбільш чисельних родин березівської шляхти. Як бачимо, матеріал гродських книг допомагає простежити соціально-матеріальне становище дрібної шляхти Прикарпаття у досліджуваній період, характер соціальних взаємозв'язків, особливості побуту, матеріального становища, спадкового права, традицій шлюбу і вибору шлюбних партнерів, родової пам'яті, розселення, самоідентифікації і відносин як всередині шляхетського середовища, так і з сусідами тощо. Характер більшості майнових справ так чи інакше пов'язаний із землею, соляними банями – тогочасним джерелом прибутку, худобою, що теж була однією з головних цінностей у власності дрібної шляхти. Грошові угоди, як правило, не перевищують суми в 100–200 золотих. Майнові суперечки зазвичай супроводжуються нападами, побиттями і грабунком. Окрім того, як впливає з архівних даних, дрібна шляхта не гребувала наймом на збройну службу до заможніших шляхтичів і магнатів, а також діяла на власну руку, що співзвучне із поширеним тоді опиришківством.

Примітки:

¹ *Paprocki B.* Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584. – Kraków, 1858, *Niesiecki K.* Korona Polska. – Lwów, 1728–1743. – Т. 1–4.

² Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ) / Wyd. *K. Liske, A. Prochaska, W. Hejnosz.* – Lwów, 1868–1935. – Т. 1–25; *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (далі – MRPS) / Ed. *Th. Wierzbowski.* – Varsoviae, 1912. – Pars IV: Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548). – Vol. 1–2.

³ *Boniecki A.* Herbarz Polski. Cz. I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. – Warszawa, 1899–1913. – Т. 1–17; *Wyrostek L.* Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej // *Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego.* – R. 1931/32. – Т. IX. – Kraków, 1932; *Semkowicz W.* Wywody szlactwa w Polsce XIV–XVII w. – Lwów, 1913. – 355 s. (= *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie.* – Т. 3).

⁴ *Барвінський Б.* Конашевичі в Перемиській землі в XV і XVI ст. Генеалогічно-історична монографія // *Записки НТШ.* – Львів, 1930. – Т. С: Ювілейний збірник на пошану акад. Кирила Студинського. – Ч. II. Праці Історичні. – С. 19–175; *Голубець М.* Золота книга українського лицарства. – Львів, 1939. – Чис. 1.

⁵ *Смуток І.* Вступ до генеалогії шляхти Самбірського повіту XVI – початку XVII ст. – Львів, 2008; *Його ж.* Виникнення та використання прізвищ серед шляхти Турківщини у XVI–XVIII ст. (На прикладі родів Ільницьких, Комарницьких, Височанських, Матківських тощо) // *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства.* – Львів, 2004. – Вип. IV. – С. 23–32; *Його ж.* Початки родів Яворських, Турецьких, Ільницьких (XV–XVI ст.) // *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства.* – Львів, 2006. – Вип. V. – С. 55–64; *Його ж.* Достовірність даних історико-генеалогічних матеріалів легітимації галицької шляхти кінця XVIII–XIX ст. // *Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства.* – Львів, 2007. – Вип. VI. – С. 87–92.

⁶ *Сливка Л.* Галицька дрібна шляхта в Австро-Угорщині (1772–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 2009.

⁷ *Зазуляк Ю.* Шляхта руського воєводства у XV ст.: дис... канд. іст. наук. – Львів, 2004. – 22 с.; *Зазуляк Ю.* До історії генеалогічної свідомості перемишльського руського можновладства у XV–XVI століттях // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 125–133.

⁸ *Лисейко Я.* Участь шляхти у військових справах Сяноцької землі в другій половині XIV–XVI ст. // *Військово-науковий вісник академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.* – Львів, 2010. – Вип. 14. – С. 45–58;

Його ж. Стосунки шляхти сяноцької та перемишльської земель у XV – першій половині XVI ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2011. – Вип. XIV–XV. – С. 73–80.

⁹ Паушин С. Перемишльська шляхта второй половины XIV – начала XVI века. Историко-генеалогическое исследование. – Тюмень, 2001.

¹⁰ Ślusarek K. Szlachta w Galicji Wschodniej na przełomie XVIII i XIX wieku. Rozmieszczenie terytorialne i liczebność // Studia Historyczne. – 1991. – R. XXXIV. – Z. 2; *Ejusedem*, Drobną szlachta w Galicji 1772–1848. – Kraków, 1994; Jawor G. Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu. – Lublin, 2000; Marcinek R., Ślusarek K. Materiały do genealogii szlachty galicyjskiej. – Kraków, 1996. – Cz. I: A-K (Szlachta w Galicji w XVIII–XIX wieku).

¹¹ AGZ. – Lwów, 1887. – T. 12. – Nr 1427, 1438, 3463, 3464; AGZ. – Lwów, 1906. – T. 19. – Nr 962, 963.

¹² Boniecki A. Herbarz Polski. – Warszawa, 1907. – T. 1. – S. 168; Uruski S. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. – Warszawa, 1904. – T. 1. – S. 140.

¹³ Semkowicz W. Wywody szlachectwa w Polsce XIV–XVII w. – Nr 238.

¹⁴ Wyrostek L. Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. – Kraków, 1932. – R. 1931/32. – T. IX. – S. 90–91, 155.

¹⁵ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 1992. – Т. 1. – С. 164; Т. 4. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 16–17, 143.

¹⁶ Сливка Л. Галицька дрібна шляхта в Австро-Угорщині (1772–1914 рр.) – Івано-Франківськ, 2009. – С. 59, 74, 92–96, 105, 111, 113, 173, 179.

¹⁷ Маються на увазі теперішні чотири села у Косівському районі Івано-Франківської області: Вижній Березів, Середній Березів, Нижній Березів та Баня Березівська, що виникли шляхом поділу колись одного поселення. Спочатку, ще у XV ст., відбулось розділення на Нижній і Вижній Березови. Баня-Березівська остаточно виділилась до кінця XVIII ст., а Середній Березів виокремився із Вижнього у середині XIX ст.

¹⁸ MRPS. – P. IV. – Vol. 2. – Nr 9462.

¹⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ). – Ф. 5 (Галицький городський суд). – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 924.

²⁰ Йдеться про битву, що відбулася 18 жовтня 1706 р. біля міста Каліш у Польщі між російсько-польсько-саксонським військом під командуванням князя О. Меншикова і польського короля Августа II та польсько-шведським корпусом під командуванням генерала Арвіда Марденфельда.

²¹ Юзеф Потоцький (пол. Józef Potocki; 1673 – 19 травня 1751) – воєнний і політичний діяч Речі Посполитої. Каштелян краківський і гетьман великий коронний, а у 1702–1744 рр. – київський воєвода.

²² Тепер – село Винятинці Заліщицького р-ну Тернопільської обл.

²³ ЦДАЛ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 272. – Арк. 3779.

²⁴ Там само. – Спр. 199. – Арк. 890.

²⁵ Там само. – Арк. 900.

²⁶ Там само. – Спр. 202. – Арк. 2419.

²⁷ Там само. – Спр. 207. – Арк. 192.

²⁸ Там само. – Спр. 225. – Арк. 770.

²⁹ Там само. – Спр. 253. – Арк. 129.

³⁰ На основі місцевості у Вижньому Березові, що в актах XVII ст. зазвичай називається Старою Банею пізніше, в кінці XVIII ст., остаточно сформувалось окреме село Баня Березівська. У XVIII ст. у актовій документації паралельно вживали як назву “Стара Баня” так і “Баня-Березівська”.

³¹ ЦДАЛ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 225. – Арк. 295.

³² Там само. – Спр. 225. – Арк. 291.

³³ Там само. – Арк. 634.

³⁴ Там само. – Спр. 70. – Арк. 186–187.

³⁵ Там само. – Спр. 230. – Арк. 111, 128, 246.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само. – Спр. 237 Стр. 1273.

³⁸ Там само. – Спр. 244. – Арк. 545.

³⁹ Там само. – Арк. 1176–1177.

⁴⁰ Андрій Христофор Мержеєвський – син каштеляна закрочимського Валенти Казимира Мержеєвського і Софії Яцимирської. Займав уряди каштеляна ленчицько-конарського (1746), а потім каштеляна сохачевського (1748).

⁴¹ ЦДАЛ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 254. – Арк. 660, 662, 1198.

⁴² Там само. – Спр. 259. – Арк. 1673–1674.

⁴³ В документі, мабуть, помилково записано “Тригорій”.

- ⁴⁴ ЦДІАЛ. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 260. – Арк. 1094–1095, 1239.
⁴⁵ Там само. – Спр. 242. – Арк. 942.
⁴⁶ Там само. – Спр. 247. – Арк. 607.
⁴⁷ Там само. – Арк. 736.
⁴⁸ Там само. – Арк. 863.
⁴⁹ Там само. – Спр. 250. – Арк. 142–144, Спр. 259. – Арк. 80–82.
⁵⁰ Там само. – Спр. 253. – Арк. 744.
⁵¹ Там само. – Спр. 255. – Арк. 710.
⁵² Там само. – Спр. 260. – Арк. 854–55, 962, 985.
⁵³ Там само. – Ф. 165 (Крайовий комітет, м. Львів). – Оп. 6-а. – Спр. 31. – Арк. 273.
⁵⁴ Там само. – Оп. 3. – Спр. 253. – Арк. 40–49.
⁵⁵ Там само. – Ф. 20 (Францисканська метрика). – Оп. 11. – Спр. 131. – Арк. 1–112.
⁵⁶ Там само. – Ф. 146 (Галицьке намісництво, 1772–1921 рр.). – Оп. 64. – Спр. 7712 – Арк. 17–20.
⁵⁷ Там само. – Ф. 165. – Оп. 6-а. – Спр. 31. – Арк. 283, 438, 1307; Спр. 34. – Арк. 257.
⁵⁸ Там само. – Ф. 19 (Йосифінська метрика). – Оп. 6. – Спр. 84. – Арк. 1–18.
⁵⁹ Там само. – Ф. 20. – Оп. 11. – Спр. 130. – Арк. 1–80.
⁶⁰ Там само. – Ф. 165. – Оп. 3. – Спр. 254. – Арк. 1–128.
⁶¹ Там само. – Спр. 253. – Арк. 27–31.

* * *

Володимир Кицелюк (Київ): Генеалогія Прикарпатської шляхти. Гілка Васкулів Березовських з XVII – по середину XIX ст.

Рід Васкулів Березовських веде свій відлік від середини XVII ст., коли жив його засновник Васкул Фіщич Березовський. Опрацьований матеріал актів галицького гродського суду, Йосифінської і Францисканської метрик, та легітимаційні справи дають достатньо детальне уявлення про історію даної шляхетської гілки, її майновий стан та характер майнових взаємовідносин, побут, конфлікти, міграцію, тощо, та є основою для відтворення її генеалогії.

Ключові слова: шляхта Прикарпаття, Васкул Березовський, генеалогія.

* * *

Volodymyr Kitšeliuk (Kyiv): Genealogy of the Precarpathian gentry. Vaskul Berezovskyi noble branch from the 17th to mid of the 19th centuries

Vaskul Berezovskyi family leads out its roots from the middle of the 17th century, when its founder Vaskul Fitsych Berezovskyi lived. Researched material of Halytskyi hrotskyi court, Josephinian and Franciscan metrics, and legitimation documents gave a detailed picture of the history of this noble branch, its financial status and character of property relationships, life, conflicts, migration, etc., and is the basis for the constructing of its genealogy.

Key words: Precarpathian gentry, Vaskul Berezovskyi, genealogy.